

A teve és a tű foka

Mindhárom szinoptikus evangéliumban olvashatjuk Jézus egyik meghökkentő kijelentését: „Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, mint a gazdagnak az Isten országába bejutni” (Mt 19,24; Mk 10,25; Lk 18,25). Mindhárom esetben a „gazdag ifjú”-ról szóló elbeszélés után következik, és úgy jelenik meg, mint amely Jézus reakciója arra, hogy a történetbeli ifjú szomorúan vagy elkomorodott, elborult tekintettel távozik, miután Jézus egyetlen fogyatkozásaként nevezte meg a gazdagsághoz való ragaszkodását. Máté és Márk elbeszélése szerint Jézus ezt követően fordul a tanítványaihoz, és nekik mondja ezt a meghökkentő hasonlatot arról, hogy mennyire nehéz a gazdag embernek bejutnia az Isten országába. Lukács elbeszélése szerint viszont rátekint az elszomorodó gazdag emberre, és ekkor mondja ezeket a szavakat.

Órigenész egyik írása megőrizte a Héberék szerinti evangéliumnak azt a részletét, amely szintén tartalmazza ezt az elbeszélést. E változat szerint¹ amikor a gazdag ember fejrázással juttatja kifejezésre nemtetszését Jézus azon utasításával szemben, hogy adja el vagyonát, Jézus előbb őhöz szólt:

„Hogyan mondhatod, hogy megtettem a törvényt és a prófétákat? A törvényben ugyanis meg van írva: szeresd felebarátodat, mint magadat, s íme sok testvéred, Ábrahám fiai, rongyokban öltöznek és éheznek, míg a te házad sok jóval van teli, és nem jut abból semmi nekik. [...]

(Ps Origenes, lat. comm, in Mt 15,4; Preuschen, *Antologomena*, 2. Ed. 1905, 6. old.)”²

Ezután Jézus a mellette ülő Simon Péterhez fordulva mondja el a hasonlatot. Tanulmányomban Jézusnak mondásának első felére összpontosítok, és erre a kérdésre keresem a választ: hogyan kerülhetett egymás mellé a teve és a tű foka?

¹ A héberék szerinti evangélium (töredék). (Ford. Vanyó László). In: Vanyó László (szerk.): *Apokrifek. Ókeresztény írók*, II. kötet. II. kiadás. Szent István Társulat, Budapest 1988, (284–292) 289–290.

² Uo. 290.

Megjegyzések a görög szöveg margójára

A Mt 7,13-ban olvasható különös szókép, a „szoros kapu”, amelyet kevesen találnak meg, „a tű szinte alig látható fokára (lyukára) szűkül, és ez lesz az, ami az új világtól a gazdagokat távol tartja”,³ a következő változatokban áll előttünk (NA28):

Mt 19,24	Mk 10,25	Lk 18,25
εὐκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.	εὐκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ [τῆς] τρυμαλιᾶς [τῆς] ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.	εὐκοπώτερον γὰρ ἐστιν κάμηλον διὰ τρήματος βελόνης εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.

Már első olvasásra nyilvánvaló, hogy a három szöveg közt csupán jelentéltelen eltérések vannak, amelyek nem érintik Jézus szavainak mondani-
valóját. A tű fokaként fordított kifejezés mind három evangéliumban más szószerkezet formájában jelenik meg, jelentése azonban ugyanaz. A szószerkezet nyílást vagy lyukat jelölő szava Máténál τρύπημα (lyuk, nyílás),⁴ Márknál τρυμαλιά (lyuk, tű foka),⁵ Lukácsnál τρήμα (rész, nyílás, lyuk),⁶ a tűt jelző szó pedig Máténál és Márknál ῥαφίς (tű, varrótű),⁷ Lukácsnál βελόνη (tű)⁸. A tűt jelölő két szó szemantikai mezeje között mindössze annyi a különbség, hogy az utóbbi ahhoz a szócsaládhoz tartozik, amelynek tagjai a βαλλ- – dobni, hajítani szótőre vezethetőek vissza, s amelyben többek között a βέλος – hajítófegyver, nyíl, dárda⁹ is megtalálható, előbbi pedig a ῥαφ- szótőhöz kapcsolható, amelynek jelentésmezeje a szabás, varrás, hímzés¹⁰ fogalmát jelöli. Míg a Máté és Lukács által használt τρήμα és τρύπημα szavak mind a Septuagintában (LXX), mind az Újszövetségben hapax legome-

³ Vermes Géza: *A zsidó Jézus vallása*. Ford. Hajnal Pirooska. Osiris Könyvtár – Történelem. Osiris Kiadó, Budapest 1999, 106.

⁴ Györkösy Alajos – Kapitánffy István – Tegye Imre: *Ógörög–magyar nagyszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1993, 1097.

⁵ Uo. 1097.

⁶ Uo. 1089.

⁷ Uo. 941.

⁸ Uo. 186.

⁹ Uo. 186.

¹⁰ Uo. 941.

nonok, a Márk által használt *τρομαλία* többször is előfordul a LXX-ban (Bír 6,2, 15,8, 15,11, Jer 13,4, 16,6, 30,10), az Újszövetségben azonban ez is hapax legomenon, és mind a hat helyen sziklák hasadékait vagy sziklabarlangokat jelöl. A tű szót jelölő *ῥαφίς* csak Máté és Márk evangéliumának ezen a helyein fordul elő, a Lukács szövegében olvasható *βελόνη* pedig szintén hapax legomenon. A három szövegrészlet különböző kéziratokon fennmaradt variánsai tartalmi szempontból nagyrészt megegyeznek, és csupán apró eltéréseket tartalmaznak, amelyek részint stilárisak, részint pedig az evangéliumi szövegek másolójának harmonizációi, akik a másik két evangélium szövegéhez igyekeztek igazítani az éppen másolt szöveget.

A fennmaradt újszövetségi kéziratokban egyetlen jelentős tartalmi eltérést mutatnak: a teve ugyanis nem mindenik kézirat szerint teve. A Mt 19,24 esetében az 579-es (13. századra datált), az 1424-es (9–10. századra datált) jelzetű kézirat, illetve az örmény fordítás (arm) *κάμιλον*-t tartalmaz a tevért jelentő *κάμηλον* szó helyett. A Mk 10,25 esetében ugyanezt az olvasatot találjuk a következő kéziratokban: *f*₁₃ (13. kéziratcsalád), 28 (11. század), 579 (13. század), grúz fordítás (geo). Lukács esetében ugyanezt az olvasatot támogatja a már említett 579-es és 1424-es jelzetű kéziratok mellett az evangéliumokat tartalmazó, S jelzetű görög nyelvű kódex, amely a 10. század közepére datálható. Ezekben a meglehetősen kései, s így szövegtanúként csupán másodrangú¹¹ kéziratokban olvasható *κάμιλον* jelentése: kötél, huzal, kábel.¹² Ezen olvasat szerint, amelynek eredete minden valószínűség szerint az η és a ι azonos, a görög nyelv későbbi szakaszában dokumentálható, az Újszövetség keletkezésének korára vonatkozóan csak feltételezett kiejtémódjára vezethető vissza, megváltozik a szöveg képisége: ugyanis nem a tevért kell áttuszkolni a tű fokán, hanem cérna helyett kötelet kellene belefűzni a tű fokába. Jóllehet a *κάμιλον* gördülékenyebbé tenné a Jézus által használt kép gondolatmenetét, és a kommentáriródalomban meg is jelenik az a megjegyzés, hogy ennek a változtatásnak éppen ez volt a célja,¹³ eredetisége kevésbé tűnik valószínűnek ebben a formában. Ugyanis egyfelől azt láttuk, hogy

¹¹ Metzger, Bruce: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*. Unites Bible Societies, London – New York 1971, 50., 106., 169.

¹² Montanari, Franco: *The Brill Dictionary of Ancient Greek*. Editors of the English edition: Madeleine Goh (β–σ) & Chad Schroeder (α, υ–ω). Harvard University. Brill, Leiden–Boston 2015, 1029.

¹³ France, R. T.: *The Gospel of Mark. A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary. Eerdmans, Grand Rapids 2002, 398.

meglehetősen késői kéziratokban jelenik meg, másfelől pedig a szótárakban közölt példamondatok¹⁴ és a *The Thesaurus Linguae Graecae*® (TLG®)-ben futtatott keresés eredménye alapján használata nem igazán dokumentálható az újszövetségi iratok keletkezésének korában.

Az, hogy a fennmaradt bibliai kéziratokban viszonylag későn jelenik meg, nem jelenti azt, hogy korábban nem értelmezhatték így a szöveget. Példa erre Alexandriai Kürillosz catena-szerű Máté-kommentárja az 5. századból, amelyben a teve szó kapcsán a következő magyarázatot olvashatjuk:¹⁵

„Κάμηλον” δὲ ἐνταυθα φησιν οὐ τὸ ζῶον τὸ ἀχθοφόρον, ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον, ἐν ᾧ δεσμεύουσι τὰς ἀγκύρας οἱ ναῦται.

A teve szó itt nem a teherhordó állatot jelöli, hanem azt a vastag kötelet, amelyet a tengerészek a horgonyhoz kötnek.

Arra vonatkozóan, hogy az eredeti jézusi mondásban a teve helyett kötél lett volna, az internetes források olykor arra hivatkoznak, hogy az arám nyelvben, amelyen ez a mondás eredetileg elhangozhatott, a teve és a kötél szavak között egyetlen hang az eltérés (gamla – teve, gamta – kötél),¹⁶ valamint arra, hogy az arám **ܢܠܡܢ** szó mind a tevét, mind pedig a kötelet jelöli.¹⁷ A számomra elérhető arám szótárak (Jastrow,¹⁸ Sokoloff¹⁹) azonban egyi-

¹⁴ Montanari, Franco: *i. m.* 1029.

¹⁵ Reuss, Joseph (ed.): *Matthäus-Kommentare aus der griechischen Kirche. Aus Kettenhandschriften gesammelt und herausgegeben.* Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Band 61. Akademie-Verlag, Berlin 1957, 226. Ld. még Simonetti, Manlio (ed.): *Matthew 14–28.* Ancient Christian Commentary on Scripture, NT volume 1b. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 2002, 102.

¹⁶ Petrova, Alexandra: *At the Crossroads of Displacement*, (1–3) 2. (Translated by Rachel Smith from the Italian.) In: *Iowa Digital Library.* https://iwp.uiowa.edu/sites/iwp/files/Petrova_ICPL2011_0.pdf (2024. ápr. 5.). Ld. még: Ezért nem megy át a teve a tű fölé. In: *Agytörő.* 2023. máj. 6. <https://agytoro.hu/tudtad-hogy/ezert-nem-megy-at-a-teve-a-tu-fokan/> (2024. ápr. 5.).

¹⁷ George Lamsa Peshitta-fordításában a Mt 19,24-hez fűzött jegyzet. *Holy Bible from the Ancient Eastern Text. George M. Lamsa's Translations from the Aramaic Text of the Peshitta.* Harper Collins e-pub edition, 2003/2013. Ld. továbbá: The „eye of a needle” saying: a camel or a rope? In: *Textkit Greek and Latin Forums. A Classical Language Learning Forum.* <https://www.textkit.com/greek-latin-forum/viewtopic.php?t=69150> (2024. ápr. 5.).

¹⁸ Jastrow, Marcus: *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and the Midrashic Literature.* Kiraz Historical Dictionaries Archive. (Reprinted from the 1903 London and New York edition.) Gorgias Press LLC, 2012, 253–254.

ket sem erősítik meg a két értelmezés közül, arra azonban rávilágítanak, hogy a גמל szótó**ó**ból egy melléknevet is lehet képezni (גמלי), amelynek jelentése „hatalmas, nagy”, és olyan kifejezésekben használatos, mint például שומשמנא גמלאה – nagy hangya (bTalm, Sabbát 66b:39).

A kérdést azonban, hogy minek is kell átmennie a tű fokán, nem egyszerű eldönteni. Amellett, hogy egyrészt a kötél szót tartalmazó kéziratok későiek, másrészt pedig az Újszövetség legkorábbi és többségi görög nyelvű kéziratai is a teve szót tartalmazzák, az Újszövetség legkorábbi fordításiban is a teve szót olvassuk. A Vulgatában például mindhárom evangélium szövegében ezt olvassuk: „facilius est enim camelum per foramen acus transire”. Hasonlóképpen a szír Pesittában is az áll, hogy könnyebb a tevének átmenni a tű fokán.²⁰

Amikor a szókép valósággá válik...

A Jézus által használt szóképet az ókeresztény egyház ige hirdetése – nagy általánosságban – kétféle módon használta fel. Az egyik megoldás az, amikor Jézus hasonlatát önmagában, allegorikus vagy pedig tipologikus értelmezés nélkül, illusztrációként használták annak szemléltetésére, hogy például a vagyonhoz való ragaszkodás mekkora akadályként állhat az üdvösség útjában. Ennek szemléltetésére álljon előttünk egy részlet Nagy Baszileiosz *Homília a gazdagokhoz* című beszédéből (3. bekezdés):

„És az ifjúnak vagy a hozzá hasonlóknak a szenvedése majdnem ugyanolyannak tűnik nekem, mintha egy vándor szeretne látni egy várost, ezért erejét megfeszítve folytatja az odáig vezető utat, aztán abbahagyja valahol a falak előtt levő vendégfogadók táján, a kis mozgáshoz való lustasága miatt feleslegessé teszi az egész megelőző fáradozást is, és a városban levő szépségek megismeréséből is kizárja önmagát. Ilyenek azok, akik elfogadják ugyan, hogy a többit megtegyék, de megtagadják azt, hogy a vagyontól megszabaduljanak. Ismerek sok olyat, aki böjtöl, imádkozik,

¹⁹ Sokoloff, Michael: *A Dictionary of Judean Aramaic*. Bar Ilan University Press, Ramat-Gan 2003, 38–39. Sokoloff, Michael: *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic in the Byzantine Period*. Bar Ilan University Press, Ramat-Gan 1992, 131–132. Sokoloff, Michael: *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the talmudic and Geonic Periods*. Bar Ilan University Press, Ramat-Gan 2002, 289–290.

²⁰ אַזְשָׁמַל אַרְפּוֹרְזֵב לֹמְא דְמַגְלָא וְשֵׁי אֶחָדָא
דְּדַלִּיל הוּא לְגַמְלָא לְמַעַל בְּחַרְרָא דְמַחְטָא

sóhajtozik, minden olyan ájtatos cselekedetet végrehajt, ami nem jár kiadással, de egyetlen obulust nem ajánlott fel a szűkölködőknek. Mi hasznuk származik ezeknek a többi erényből? Nem fogadja be őket ugyanis a mennyek országa, mert azt mondja az Írás: »Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába« (Lk 18,25). Ez a kijelentés világos, aki pedig mondja, nem hazudik, de csak nagyon kevesen vannak, akiket meggyőz. De hogyan fogunk megélni, ha minden vagyonunkról lemondunk? – mondja –, milyen lesz majd az életünk, ha mindent eladunk, és semmi sem marad meg nekünk? Ne kérdezd tőlem az Úr parancsainak értelmét! Aki a törvényt hozta, összhangba tudta hozni a lehetetlent is a törvénnyel.”²¹

A másik megoldás az, amikor egy-egy homília szerzője allegorikusan értelmezi az eredeti szókép valamely elemét, ahogyan például az *Opus imperfectum in Mattheum* 33. homíliájában arról olvashatunk, hogy

„[...] a tű Isten Igéje, azaz maga Isten Fia. A tű hegye éles és finom: finom az ő istenségének megfelelően, és éles a megtestesülésének megfelelően. A tű teljesen egyenes, azaz görbület és kétely nélküli. Szenvedésének sebé által a pogányok most az örök életbe jutottak. Csak ez a tű, a kereszt képes a sebeket összevarrni. Újra összevarrta a halhatatlanság tunikáját, amelyet Ádám szétszakított. Ez a tű varrta össze a testet a lélekkel. Ez a tű fűzte össze a zsidó népet és a pogányokat, ahogyan az apostol mondta róla: »Mert ő a mi békességünk, aki egyé tette a két nemzetséget«. Ez az a tű, amely összekötötte az angyalok és az emberek megszakadt barátságát. Ez az a tű, amely átszúr és áthatol mindenben, de mégsem sebez meg.”²²

A *Péter és András cselekedetei* címet viselő iratban, amely valószínűleg a 3. században keletkezett, Jézus szóképének egy különös recepciója jelenik meg. A szöveg anonim szerzője színes elbeszélésben mutatja be a két apostol csodás cselekedeteit a barbárok egyik meg nem nevezett városában, ahol az elbeszélés szerint egy teve valóságosan átbújik egy tű fokán Péter imádságának eredményeképpen. Az elbeszélésben az evangéliumi kép immár nem

²¹ Nagy Baszileiosz: Homília a gazdagokhoz. (Ford. Baán István). In: Vanyó László (szerk.): *A kappadókiai atyák* (Nagy Szent Baszileiosz, Nazianzoszi Szent Gergely, Nüsszai Szent Gergely és Ikonioni Amphilokhosz). Ókeresztény írók. VI/1. kötet. Szent István Társulat, Budapest 1983, (192–208) 196–197.

²² Simonetti, Manlio (ed.): *i. m.* 101–102.

hasonlat, hanem jel, amelyet Péter azért tesz, sőt, a Lélek sugallatára az elbeszélésben szereplő gazdag Onésziphorosznak is megengedi e jel megtételét, hogy ennek nyomán mind Onésziphorosz, mind pedig a városlakók higgyenek és megkeresztelkedjenek. Mivel az elbeszélés szövegéről tudomásom szerint nem készült magyar fordítás, az előzmények rövid ismertetése után saját fordításomban közlöm a témánk szempontjából releváns szakaszt.²³

Péter és András az emberevők városából egy barbár városba érkeznek, csodás módon megsegítik az irányukba jóindulatot tanúsító gazdát azzal, hogy imádságuk hatására vetés idején bőséges aratásra lesz lehetősége, a csoda híre pedig eljut a város lakóihoz is.

Ἦν δέ τις πλούσιος ἐν τῇ πόλει ὀνόματι Ὀνησιφόρος. οὗτος οὖν θεωρήσας τὰ σημεῖα τὰ γινόμενα διὰ τῶν ἀποστόλων λέγει αὐτοῖς· ἐὰν πιστεύσω εἰς τὸν θεὸν ὑμῶν, δύναμαι ποιῆσαι κἀγὼ σημεῖον ὡς καὶ ὑμεῖς; λέγει αὐτῷ Ἀνδρέας· ἐὰν ἀποτάξει (sic) πάντων τῶν ὑπαρχόντων σου καὶ τῆς γυναικός σου καὶ τῶν τέκνων σου, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀπεταξάμεθα, τότε καὶ σὺ ποιήσεις σημεῖα. ταῦτα ἀκούσας ὁ Ὀνησιφόρος, θυμοῦ πλησθεὶς λαβὼν τὸ ἑαυτοῦ λέντιον ἔβαλεν εἰς τὸν τράχηλον τοῦ Ἀνδρέου, καὶ τύπτων αὐτὸν ἔλεγεν αὐτῷ· μάγος εἶ τὴν γυναικὰ μου καὶ τὰ τέκνα μου καὶ τὰ ἀγαθά μου πῶς σὺ ἀναγκάζεις με καταλιπεῖν; τότε ὁ Πέτρος στραφείς καὶ ἰδὼν αὐτὸν τύπτοντα τὸν Ἀνδρέαν, λέγει αὐτῷ· ἄνθρωπε, παῦσον λοιπὸν τύπτων τὸν Ἀνδρέαν. λέγει αὐτῷ Ὀνησι-

Volt pedig a városban egy Onésziphorosz nevű gazdag [ember]. Ez tehát, amikor látta az apostolok által történt jeleket, ezt mondta nekik: Ha hinni fogok a ti istenetekben, képes leszek én is olyan jelt tenni, mint ti? András ezt válaszolta neki: Ha el fogod hagyni minden vagyonedat és a feleségedet és a gyermekeidet, ahogyan mi is elhagytuk, akkor majd te is teszel jeleket. Amikor Onésziphorosz meghalotta ezt, indulatos lett, megragadta a maga gyolcsból készült felsőruháját,²⁴ András nyakába dobta, és miközben ütlegelte őt, ezt mondta neki: Varázsló vagy! Milyen alapon kényszerítesz engem arra, hogy elhagyjam feleségemet és gyermekeimet és minden javamat? Ekkor megfordult Péter, s amikor látta, miként ütlegeli Andrást, így szólt hozzá: Ember,

²³ A görög szöveg forrása: IV. Acta Petri et Andreae IV. in fine mutila ex codice Barocciano 180. In: Tischendorf, Constantinus: *Apocalypses apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Iohannis, item Mariae dormitio additis evangeliorum et actuum apocryphorum supplementis*. Hermann Mendelssohn, Lipsiae (Leipzig) 1866, (161–167) 164–167.

²⁴ Vö. Jn 13,4–5.

φόρος· θεωρῶ σε ὅτι φρονιμώτερος αὐτοῦ εἶ· εἰπέ μοι οὖν καὶ σὺ ἵνα καταλείψω τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ τέκνα μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου· τί σὺ λέγεις; λέγει αὐτῷ Πέτρος· ἐν σοι ῥῆμα λέγω· εὐκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. ταῦτα ἀκούσας ὁ Ὀνησιφόρος καὶ ἐπὶ πλεῖον πλησθεὶς ὀργῆς καὶ θυμοῦ, λαβὼν τὸ λέντιον ἐκ τοῦ τραχήλου τοῦ Ἀνδρέου ἔβαλεν εἰς τὸν τράχηλον τοῦ Πέτρου, καὶ οὕτως ἔσυρεν λέγων· ὄντως μέγας μάγος, πλείων τούτου· οὐ γὰρ εἰσέρχεται κάμηλος διὰ τρυπήματος ῥαφίδος. εἰ δὲ καὶ δείξεις μοι τοῦτο τὸ θαῦμα, πιστεύω εἰς τὸν θεόν σου· οὐ μόνον δὲ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις· εἰ δὲ μήγε, μεγάλως τιμωρηθήσῃ ἐν μέσῳ τῆς πόλεως.

Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Πέτρος, ἐλυπήθη λίαν, καὶ σταθεὶς καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, προσήξατο λέγων· δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐπάκουσόν μου τῇ ὥρᾳ ταύτῃ· ἀγρεύουσιν (Cod. -εύσω) γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῶν σῶν λόγων. οὐ γὰρ προφήτης εἶπεν ταύτην τὴν διασάφησιν αὐτοῦ ἀπαγγέλλων, οὐδὲ πάλιν πατριάρχης, ἵνα μάθωμεν ταύτην τὴν ἐρμηνείαν. καὶ νῦν ζητοῦσιν παρ' ἡμῶν τὴν τοιαύτην διασάφησιν μετὰ παρρησίας. σὺ οὖν δέσποτα μὴ παρίδῃς ἡμᾶς· σὺ γὰρ εἶ ὁ ὑμνούμενος ὑπὸ τῶν Χερουβίμ.

hagyd már abba András ütlegezését! Onésziphorosz ezt válaszolta neki: Látom, te értelmesebb vagy, mint ő. Mondd meg hát nekem te is: el kell hagynom a feleségemet és gyermekeimet és javaimat? Mit mondasz? Péter ezt válaszolta neki: Egyetlen dolgot mondok neked: Könnyebb a tevének bemennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába. Amikor Onésziphorosz meghallotta ezt, még indulatosabb és haragosabb lett, lekapta a gyolcsruhát András nyakáról, Péter nyakába dobta, és így vonszolva őt ezt mondta: Valójában nagyobb varázsló vagy, mint ez! A teve ugyanis nem megy át a tű fokán. Ha bebizonyítod nekem ezt a csodát, hiszek a te istenedben, [sőt] nemcsak én, hanem az egész város! De ha nem, akkor kegyetlen bosszút állunk rajtad a város közepén!

Amikor Péter meghallotta ezt, nagyon elszomorodott, megállt, kezét az égre emelte, és így imádkozott: Gazdánk, Urunk, Istenünk, hallgass meg engem ebben az órában, mert most a te szavaid alapján fognak tőrbe csalni minket. Ugyanis nem próféta mondta ezt kinyilvánítva a maga értelmezését, sem pedig pátriárka, hogy megtanuljuk ezt a magyarázatot. Most pedig nyilvánosan tőlünk kérjük számon ezt a fajta értelmezést. Te, Gazdánk, ne hagyd hát figyelmen kívül minket, ugyanis te vagy az, akiről dicshimnusz zengenek a kérubok.

Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος ἐφάνη ὁ σωτὴρ ἐν μορφῇ παιδίου δωδεκαετοῦς, φορῶν ὀθόνιον, καὶ λέγει αὐτοῖς· θαρσεῖτε καὶ μὴ πτοεῖσθε, οἱ ἐκλεκτοὶ μου μαθηταί· ἐγὼ γὰρ εἰμι μεθ' ὑμῶν πάντοτε· ἐνεχθήτω ἡ ῥαφίς καὶ ὁ κάμηλος, καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. πανταπώλης δὲ τις ἦν ἐν τῇ πόλει, πιστεύσας τῷ κυρίῳ διὰ Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου· καὶ ἀκούσας ταῦτα, δραμῶν ἐζήτησεν ῥαφίδα (cod. ῥαφήδην, vide post) ἔχουσαν μεγάλην τρυμαλιάν, χάριν παρέχων τοῖς ἀποστόλοις. τότε μαθὼν ὁ Πέτρος λέγει· τέκνον, μὴ ζήτηε μεγάλην ῥαφήν· οὐκ ἀδυνατεῖ γὰρ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα· ἀλλὰ μᾶλλον φέρε ἡμῖν λεπτήν ῥεφήν. τῆς δὲ ῥαφῆς ἐνεχθείσης καὶ παντὸς τοῦ πλήθους τῆς πόλεως ἰσταμένων πρὸς θεωρίαν, ἀναβλέψας ὁ Πέτρος ἶδεν κάμηλον ἐρχομένην. Εἶπεν δὲ ἐνεχθῆναι αὐτήν. Τότε ἔπηξεν τὴν ῥαφίδα εἰς τὴν γῆν, καὶ κράζας φωνῇ μεγάλη εἶπεν· ἐν ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου κελεύω σοι, κάμηλε, ἵνα εἰσέλθῃς διὰ τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος. Τότε ἡ τρύπη τῆς ῥαφίδος ἠνοίχθη ὡς πύλη, καὶ διῆλθεν δι' αὐτῆς ὁ κάμηλος, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐθεώρει. Πάλιν λέγει ὁ Πέτρος τῷ καμήλῳ· εἰσελθε πάλιν διὰ τῆς ῥαφίδος. Καὶ εἰσῆλθεν πάλιν δεῦτερον ὁ κάμηλος.

Ταῦτα ἰδὼν ὁ Ὀνησιφόρος λέγει τῷ Πέτρῳ· ἀληθῶς μέγας μάγος εἶ· ἐγὼ γὰρ οὐ πιστεύω, εἰ μὴ ἐγὼ πέμψω καὶ φέρω ῥαφίδα καὶ κάμηλον.

Miután Péter ezeket mondta, megjelent a Megváltó egy gyolcsruhát viselő tizenkét éves gyermek alakjában, és ezt mondta nekik: Legyetek bátrak és ne rettegjétek, választott tanítványaim! Én ugyanis mindenkor veletek vagyok! Hadd hozzák ide a tút és a tevét. És miután ezeket mondta, felment a mennyekbe. Volt a városban egy kereskedő, aki Fülöp apostol által jutott hitre, s mihelyt meghallotta ezeket, elszaladt, keresett egy tút, amelynek nagy foka volt, ugyanis kedvezni akart az apostoloknak. Amikor Péter megtudta ezt, így szólt: Fiam, ne keresd nagy tút, hiszen Istennek semmi sem lehetetlen, hanem inkább egy kicsiny tút hozz nekünk. Amikor odavitte a tút, és a város[lakók] teljes sokasága ott állt, hogy lássa [a csodát], Péter meglátott egy közeledő tevét, és azt mondta, hogy vigyék oda hozzá. Akkor beszúrta a tút a földbe és hangos szóval ezt kiáltotta: A Poncius Pilátus alatt megfeszített Jézus Krisztus nevében parancsolom neked, te teve, hogy menj át a tú fokán! Akkor a tú foka megnyílt, mint egy kapu, és a teve átment rajta, az egész sokaság pedig látta ezt. Péter ismét mondta a tevének: Menj át még egyszer a tún. A teve pedig másodszor is átment.

Amikor Onésziphorosz látta ezeket, így szólt Péterhez: Valóban, nagy varázsló vagy. Én mindenesetre nem hiszek, csak úgy, ha én adok megbíza-

Καὶ προσκαλεσάμενος ἓνα ἐκ τῶν παίδων αὐτοῦ λέγει αὐτῷ λαθραίως· πορεύθητι καὶ φέρε μοι ᾧδε κάμηλον καὶ ῥαφίδα· εὐρὲ δὲ καὶ γυναῖκα μεμιαμένην, καὶ αὐτὴν ἐπιβιάσας ἔνεγκε ᾧδε. Οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι μάγοι εἰσίν. Μαθὼν δὲ ὁ Πέτρος τὸ μυστήριον διὰ τοῦ πνεύματος λέγει τῷ Ὀνησιφόρῳ πέμψον, φέρε τὴν κάμηλον καὶ τὴν γυναῖκα (sic) καὶ τὴν ῥαφήν. ὡς δὲ ἤνεγκαν, λαβὼν ὁ Πέτρος τὴν ῥαφήν ἔπηξεν εἰς τὴν γῆν. ἡ δὲ γυνὴ ἦν καθεζομένη ἐν τῷ καμήλῳ. Τότε λέγει ὁ Πέτρος· ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου κελεύω σοι, κάμηλε, ἵνα εἰσέλθῃς διὰ τῆς ῥαφίδος ταύτης. Εὐθέως δὲ ἠνοίχθη τῆς βελόνης ἡ τρύπη καὶ ἐγένετο ὡς ἡ πύλη, καὶ εἰσῆλθεν δι' αὐτῆς ὁ κάμηλος. Λέγει πάλιν ὁ Πέτρος τῷ καμήλῳ· εἰσελθε πάλιν δι' αὐτῆς, ὅπως ἴδωσιν πάντες τὴν δόξαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως πιστεύσωσιν τινες εἰς αὐτόν. Τότε εἰσῆλθεν πάλιν ὁ κάμηλος διὰ τῆς βελόνης.

Ἰδὼν δὲ Ὀνησιφόρος ἐβόησεν λέγων· ἀληθῶς [μέγας] ὁ θεὸς Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πιστεύω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Νῦν οὖν ἄκουσον τῶν ῥημάτων μου, ᾧ Πέτρε. ἔχω τοίνυν ἀρούρας, ἀμπέλους καὶ ἀγρούς· ἔχω δὲ καὶ εἴκοσι ἐπτὰ λίτρας χρυσοῦ καὶ πεντήκοντα λίτρας ἀργυρίου· ἔχω δὲ

tást és én hozok tút és tevét. Ekkor odahívott egyet a szolgálai közül, és titokban ezt mondta neki: Eredj, hozz nekem ide egy tevét és egy tút. Találj még egy erkölcstelen nőt is, tedd fel [a tevére], és hozd ide. Ugyanis ezek a férfiak varázslók. De Péter megtudta ezt a titkot a Lélek által, s így szólt Onésziphoroszhoz: Küldj hát el [egy szolgát], és hozd a tevét, meg az asszonyt és a tút. Amikor odavitték ezeket, Péter fogta a tút és belesúrta a földbe, az asszony pedig a tevéen ült. Akkor így szólt Péter: A mi Urunk, a megfeszített Jézus Krisztus nevében parancsolom neked, te tevé, hogy menj át ezen a tún! A tú foka azonnal tágra nyílt, és olyanná lett, mint egy kapu, a tevé pedig átment rajta. Péter ismét mondta a tevének: Menj át még egyszer rajta, hogy mindenki megláthassa a mi Urunk, Jézus Krisztus dicsőségét, és hogy némelyek higgyenek benne. Akkor a tevé ismét átment a tún.

Amikor Onésziphorosz meglátta ezt, felkiáltott: Valóban nagy a Péter és András Istene, ettől kezdve én is hiszek a ti Uratoknak, Jézus Krisztusnak nevében. Most tehát hallgasd meg szavaimat, ó Péter! Földbirtokaim, szőlőkertjeim és szántóföldjeim vannak, van huszonhét (római) font aranyam is, és ötven (római) font²⁵ ezüstöm,

²⁵ Ha egy római font (lat. *libra*) súlya hozzávetőlegesen 327,45 gramm, a szövegben megjelölt mennyiségek kb. 8,8 kg aranyat és 16,3 kg ezüstöt jelentenek. Ld. Varga Zsigmond J: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, Budapest 1996, 583.

ἀνδράποδα πάμπολλα. Παρέχω τοῖς πτωχοῖς τὰ ὑπάρχοντά μου, ὅπως καὶ ἐγὼ ποιήσω ἐν θαῦμα ὡς καὶ ὑμεῖς... ὁ δὲ Πέτρος ἦν λυπούμενος, μήποτε οὐκ ἐνεργοῦσιν αὐτῷ αἱ δυνάμεις, ἐπειδὴ οὐκ ἦν λαβὼν τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμῆναι, ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα πρὸς αὐτόν· κελεύω σοι, ποιήσον αὐτῷ ὅσα θέλει, ὅθεν πληροφορῶ αὐτόν ὡς βούλεται. Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· τέκνον, δεῦρο, ποιήσον ὡς καὶ ἡμεῖς. Προσελθὼν δὲ ὁ Ὀνησιφόρος ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς καμήλου καὶ τῆς ῥαφίδος, καὶ εἶπεν· ἐν ὀ[νόματι]...

meg igen sok rabszolgám²⁶ is. Szétosztom vagyonomat a szegényeknek, hogy én is tehessek egy olyan csodát, mint ti. [...] ²⁷Pétert szomorúság szállta meg amiatt, hogy esetleg nem hatnak benne az erők, tudniillik még nem kapta meg a Krisztusban való [élet] pecsétjét.²⁸ Míg ezen töprengett, íme, egy hang szólt hozzá az égből: Megparancsolom neked, tedd meg neki mindazt, amit óhajt, hogy olyanképpen győzzem meg teljesen, ahogyan kívánta. Péter így szólt hozzá: Jöjj, fiam, és tégy úgy, ahogyan mi is [tettünk]. Onésziphorosz odament, megállt a teve és a tú előtt, majd így szólt: [...] n[evé]ben...

A Tischendorf által közölt szöveg megszakad ezen a ponton, a Lipsius-féle szövegkiadásban viszont folytatódik az elbeszélés.²⁹ Eszerint Onésziphorosz megparancsolja a tevének, hogy menjen át a tú fokán, a teve el is indult, de csak a nyakát dugta át a tú fokán, majd megállt. Onésziphorosz Pétertől kért magyarázatot arra, hogy a tevének miért nem sikerült teljesen átmennie a tú fokán. Péter azt válaszolta: azért, mert nincs megkeresztelve. Erre Onésziphorosz azt válaszolta, hogy nincs szüksége további jelre, mert immár hisz, majd behívta Pétert a házába, ahol teljes háznépével együtt megkeresztelkedett, a szöveg szerint mintegy 1000 ember. Másnap az erkölcstelen nő, aki még mindig a levegőben lógott, bűnbánattal vallotta meg, hogy a többiekhez képest ő nem méltó a hit ajándékára, viszont megígérte, hogy minden vagyonát szétosztja a szegények között, és házat szüzek számára

²⁶ Szó szerint: emberlábbon járó lényem.

²⁷ Tischendorf kritikai apparátusa azt jelzi, hogy vannak olyan kódexek, amelyekben itt arról olvasunk, hogy Péter és/vagy András bátorítják Onésziphoroszt, hogy ha akarja, Jézus Krisztus nevében ő is megcselekedheti a csodát.

²⁸ Tudniillik a keresztséget.

²⁹ Lipsius, Richard Adalbert – Bonnet, Maximilian (eds.): *Acta apostolorum apocrypha*. Partis alterius volumen prius. Lipsiae, Hermann Mendelssohn 1898, 126–127.

alakítja át kolostorrá. Péter ekkor megparancsolta neki Jézus nevében, hogy jöjjön le a földre (ἵνα κατέλθῃς ἐκ τοῦ ἀέρος), majd miután sértetlenül földet ért, valóra váltotta ígétét. Az elbeszélés azzal zárul, hogy az apostolok gyülekezetet alapítottak abban a városban, amely fölül püspököt, presbitereket és diakónusokat rendeltek a szolgálat végzésére.

Kapu lett volna a tű foka?

Az igehirdetésekből is gyakran találkozunk azzal az értelmezéssel, hogy a tű foka kifejezést nem szó szerint kell értenünk, mivel az nem azt a varrótűt jelöli, amelyen a szabó vagy a háziasszony átfűzi a cérnát, hanem valami egyebet, holott a közkézen forgó *Keresztyén bibliai lexikon* is tisztázza röviden a kérdést:

„Ezt a kifejezést többen úgy értelmezik, mint amelyben a Mt 19,24 egy olyan kis kapuról szól, amelyen a teve nem tudott keresztülmenni. A Jeruzsálem városfalán lévő eme kis kapunak képe a 9. szd. óta kísérti a magyarázókat.”³⁰

Akik megpróbálták fölgöngyölni e viszonylag népszerű toposz eredetét, a rendelkezésre álló források alapján arra a következtetésre jutottak, hogy Aquinói Tamás *Catena aurea*-jában a Mt 19,24-hez fűzött anonim (később azonban Canterbury Anselmusnak tulajdonított) glossza tartalmazza először ezt az elképzelést.³¹ Itt a következőt olvashatjuk:

„Másképpen úgy magyarázhatjuk, hogy Jeruzsálemben volt egy kapu, amelyet tű fokának hívtak, melyen keresztül egy teve csak úgy tudott átmenni, ha terhet levették, és térdeit behajlította [...]”³²

Amint azonban egyes források jelölik is, sem a régészet, sem az írásos feljegyzések, sem a nyelvészet nem tudnak arról, hogy akár Jeruzsálemben,

³⁰ Tű foka. In: Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon*. II. kötet. Kálvin János Kiadó. Budapest 1996, 643–644. (A *dőlt* kiemelés tőlem: P. Gy.)

³¹ Luz, Ulrich: *Das Evangelium nach Matthäus*. 3. Teilband, Mt 18–25. EKK. Benzinger Verlag, Zürich und Düsseldorf – Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1997, 128–129., valamint az idetartozó 59. láb. Ziemińska, Agnieszka: The Origin of the ‘Needles’ Eye Gate’ Myth: Theophylact or Anselm? In: *New Testament Studies* 68 (2022/3), (358–361) 359–360.

³² Aquinói Szent Tamás: *Catena Aurea I. Kommentár Máté evangéliumához*. Ford. Benyik György, Lázár István Dávid. JATEPress, Szeged 2000, 558.

akár más városban ténylegesen létezett volna „Tű foka” elnevezésű vagy típusú kapu.

Van-e más állat is, amely átmegy a tű fokán?

Jóllehet a tű fokán áthaladó teve képe egyedülálló az Újszövetségben, és sem a Héber Bibliában, sem annak görög fordításában, a Septuagintában nem jelenik meg, érdemes elgondolkodni, hogy megjelennek-e hasonló képek a Biblián kívüli, de a Biblia világához kötődő irodalomban.

A Babiloni Talmud Áldások traktátusának az álmok jelentőségéről szóló szakaszában (bTalm Ber 55b, 21) arról olvashatunk, hogy az ember álmában azok a vágyak vagy gondolatok jelennek meg, amelyek a valóságban is léteznek.³³

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי
אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: אִין מְרָאין לוֹ
לְאָדָם אֵלָא מַהֲרַהוּרֵי לְבוֹ.
שְׁנַאֲמַר: "אַנְתָּ מְלִכָא רַעֲיוֹנָד
עַל מְשַׁכְּבָד סְלִקוּ". וְאִיבְעִית
אִימָא מַהֲכָא: "וְרַעֲיוֹנֵי
לְבָבָד תְּנַדַּע". אָמַר רַבָּא:
תַּדַּע, דְּלָא מַחֲוּ לִיהּ לְאִינְשׁ
לָא דְקָלָא דְדַהֲבָא וְלָא פִילָא
דְּעֵייל בְּקוֹפָא דְמַחְטָא

Rabbi Smuél bar Nachmáni ezt mondta: Így szólt Rabbi Jonátán: Az ember [álmában] semmi más nem jelenik meg, csupán szívének gondolatai. Amint megmondattott: „Gondolataid jöttek elő a te ágyadban, ó király!” (Dán 2,29), és ha szeretnéd, mondd ezt is hozzá: „[hogy] megismerd szíved gondolatait” (Dán 2,30). Rábá ezt mondta: Tudd meg, hogy semmi [efféle] nem jelenik meg az embernek: sem arany pálmafa, sem pedig egy elefánt, amint áthalad a tű fokán.

Az idézett beszélgetésben részt vevő személyek, Smuél bar Nachmáni és Rábá a 3–4. században éltek, Rabbi Jonátán bar Jozséf pedig, akire Smuél bar Nachmáni hivatkozik, a tannaim ötödik nemzedékének tagja és Rabbi Jismaél tanítványa, aki a 2. század közepén élt és tevékenykedett, hozzávetőlegesen 135–170 között.

A Bava mecia traktátus 38b:16 szakaszában arról olvashatunk, hogy egy férfi milyen mértékben kezelheti fogságba került közeli férfi rokonának birtokát.³⁴

הוּוּ עוּבְדָא
בְּנַהֲרַדְעָא וּפְשֻׁטָא

Volt egy hasonló eset Nehardeában, és Rav Seset ennek a baraitának [tanításnak] alapján oldotta meg az ügyet, és

³³ Ld. *Sefaria. Talmud. The William Davidson Edition.* <https://www.sefaria.org/Berakhot.55b.21?lang=bi> (2023. nov. 30.).

³⁴ Ld. *Sefaria. Talmud.* https://www.sefaria.org/Bava_Metzia.38b?lang=bi (2023. nov. 30.).

רב ששת מהא
מתני' א"ל רב עמרם
דלמא לירד ולמכור
תנן א"ל דלמא
מפומבדיתא את
דמעילין פילא
בקופא דמחטא והא
דומיא דנשותיהם
[ובניהם] קתני מה
התם כלל לא אף
הכא נמי כלל לא

úgy döntött, nem engedélyezi a rokonnak, hogy leutazzék a fogoly birtokára. Rav Amram ezt mondta neki: Talán azt tanultuk, hogy leutazhat, és eladhatja a földet? Rav Seset [gúnyosan] válaszolt neki: Te talán Pumbeditából származol, ahol az emberek egy elefántot fűznek át a tű fokán? De vajon a feleségek és gyermekek [egymás melletti előfordulása egyazon versben] nem arra tanít, hogy mindkét esetben hasonló a jelentés? Ha ott sem, akkor itt sem (ahogy a feleségek nem mehetnek újra férjhez, ugyanúgy a fiak [azaz a rokonok] sem utazhatnak le a birtokra, hogy azt kezeljék).

Rav Seset, a babilóniai amoraim harmadik generációjának tagja, hozzávetőlegesen 290–320 között tevékenykedett.³⁵ Pumbedita a babilóniai zsidóság egyik kulturális központja volt, ahol Jehuda ben Ezékiel (220–299), a babilóniai amoraim második generációjának képviselője iskolát alapított a 3. század vége felé. A pumbeditai akadémia vezetői tanítási módszereik és éleselméjűséggel alkalmazott logikai eszköztáruk révén váltak híressé, ám szörszálhasogató észjárásuk miatt³⁶ olyan jelzőkkel illették őket, mint például „képesek gyökerestől kitépni a hegyeket”, vagy hogy „képesek egy elefántot átbújtatni a tű fokán”.³⁷

A fenti két példa alapján talán helyénvaló arra következtetnünk, hogy bár a tű fokán átbújó elefánt vagy más nagy testű állat motívuma hozzávetőlegesen a 2. századig vezethető vissza az írott hagyományok alapján, mégsem zárhatjuk ki, hogy már jóval korábban is létezhetett.

A tű foka egyéb mondásokban

A késő ókor és középkor zsidó irodalmában a tű foka kifejezés olykor olyan mondásokban fordul elő, amelyek egy nagyon kicsiny, alig észrevehető méretű hely képét jelenítik meg. Például a 7. században keletkezett Énekek éneke-midrás az Énekek 5,2-ben olvasható קוּל | דוּדְי דוּפֶק פְּתַח־יָיִי – „hallga! szerelmesem [hangja] kopogtat: Nyisd ki nekem...” (Kecskeméthy

³⁵ Seset. In: Skolnik, Fred (ed.): *Encyclopedia Judaica*. Vol. 18. Macmillan Reference – Keter Publishing House, Detroit – Jerusalem 2007, 466.

³⁶ Vermes Géza: *Jézus hiteles evangéliuma*. Ford. Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris könyvár. Osiris Kiadó, Budapest 2005, 111.

³⁷ Beer, Moshe: Pumbedita. In: Skolnik, Fred (ed.): *i. m.* Vol. 16., 733.

István) szakasz záró „Nyisd ki nekem” felszólításához kapcsolva idézi a 4. század derekán élt Rabbi Jasszának tulajdonított mondást:³⁸

פְּתַחֵי לִי, רַבִּי יִסָּא אָמַר, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנֵי, פְּתַחוּ לִי פֶתַח אֶחָד שֶׁל תְּשׁוּבָה כְּחֶדְהָ שֶׁל מַחֵט, וְאֲנִי פּוֹתַח לְכֶם פְּתָחִים שְׂיִהְיוּ עֲגָלוֹת וּקְרוּנִיּוֹת נִכְנְסוֹת בּוֹ	„Nyisd ki nekem.” Rabbi Jassza mondta: Ezt mondta a Szent – áldott ő – Izraelnek: nyissátok meg nekem a megtérés (bűnbánat) részét, amely csak akkora, mint a tú foka, és én olyan kaput nyitok nektek, amelyen szekerek és koscsik mehetnek át.
--	--

A 11. századi héber költő-filozófusnak, Slomo ibn Gabirolnak tulajdonított és eredetileg arab nyelven írt *Mivchar Hapeninim*ben egy olyan közmondást olvashatunk, amelyben a „tú foka” kifejezés a nagyon kicsi, illetve szűk hely metaforája:³⁹

וְאָמַר אֵין נֶקֶב הַמַּחֵט צָר לְשֵׁנֵי אוֹהֲבִים. וְאֵין רוֹחַב הָעוֹלָם דֵּי לְשֵׁנֵי שׁוֹנְאִים	Ezt mondta [ti. a bölcs, akit megkértek, határozza meg a szeretetet]: nincs az a tú foka, amely szűk lenne két barátnak, és nincs az a széles világ, amely elég lenne két ellenségnek. ⁴⁰
--	--

Ugyanez a közmondás olvasható néhány stiláris változtatással Joszéf Kimchi 12. századi rabbi *Sekel haqodes* című bölcsességgyűjteményében, amely gyakorlatilag a *Mivchar hapeninim* héber nyelvű fordítása:⁴¹

נֶקֶב מַחֵט אֵין עֵינוּ צָר לְהִיּוֹת רַחֵב לְשֵׁנֵי אוֹהֲבִים גַּם רוֹחַב עוֹלָם כּוֹלוֹ צָר מֵהַכִּיל לְשֵׁנֵי אוֹיְבִים	A tú fokának szeme sem lehet túl szűk két barát számára, de a világ teljes szélessége szűk két ellenség számára.
---	--

³⁸ Shir HaShirim Rabbah 5:2. The Sefaria Midrash Rabbah, 2022. In: [Sefaria](https://www.sefaria.org/Shir_HaShirim_Rabbah.5.2?lang=bi). https://www.sefaria.org/Shir_HaShirim_Rabbah.5.2?lang=bi (2024. febr. 5.).

³⁹ *Mivchar HaPeninim 25:4. A Choice of Pearls*. English translation by B. H. Ascher, London 1859. In: https://www.sefaria.org/Mivchar_HaPeninim.25.4?ven=A_Choice_of_Pearls_English_translation_by_B.H._Ascher,_London_1859&lang=bi (2024. márc. 25.).

⁴⁰ Vö. a magyar közmondással: „Sok jó ember kis helyen is elfér.”

⁴¹ *Shekel Hakodesh, On Companionship and Association 27*. Hermann Gollancz, London 1919. In: [Sefaria](https://www.sefaria.org/Shekel_HaKodesh%2C_On_Companion_ship_and_Association.28?ven=Shekel_Hakodesh_trans_Hermann_Gollancz,_London_1919&lang=bi). https://www.sefaria.org/Shekel_HaKodesh%2C_On_Companion_ship_and_Association.28?ven=Shekel_Hakodesh_trans_Hermann_Gollancz,_London_1919&lang=bi (2024. márc. 26.).

A kicsi és a nagy ellentéte: a teve és más apró lények

Talán jó úton járunk, ha a tű fokán átbújó teve képének értelmezéséhez a lehetséges és a lehetetlen mellett segítségül hívjuk a kicsi és a nagy közötti ellentét gondolatát is. Ebben az ellentétpárban két véglet jelenik meg: a tű foka a nagyon kis hely szimbóluma, míg a teve, az elefánt vagy éppen a horgonykötél annak a nagyon nagy méretű létezőnek a képe, amelyet lehetetlen átbújtatni a tű fokán.

Jézus az egyik farizeusokat és írástudókat bíráló mondásában is alkotott olyan szóképet a teve motívumával, amellyel egy valóságidegen történéssel mutatott rá a „jelzett dologra”. Ebben a teve jelöli azt a nagyon nagy élőlényt, amely szemben áll egy nálánál sokkal kisebbel, amely így a jelentéktelen szimbólumává válik: „Vak vezetők, kiszúritek a szúnyogot, a tevét pedig lenyelitek” (ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες – Mt 23,24).

Hasonló ellentétpár egyik tagjaként jelenik meg az egyrúpú teve, a dromedár Szamoszatai Lukianosz egyik levelében, amelyben a szerző a maga anyagi helyzetére hivatkozva úgy véli, nem valószínű, hogy részt vehet azon a Szaturálnia-ünnepségen, amelyet egy Kronosz nevű gazdag ember szervezett. Miközben arra figyelmezteti a szervezőt, hogy meg kell teremtenie az esélyegyenlőség lehetőségét, és mindenki számára elérhetővé kell tennie a jó dolgokat, hiszen észszerűtlen, hogy némelyek dúsgazdagok, mások pedig éhen halnak, és több hasonlattal példázza a koldusszegények és fényűző gazdagok közötti különbségeket, amelyek közül az ide illő:

ὡς δὲ νῦν ἔχομεν, μύρομηξ ἢ κά-
μλος, ὡς ἡ παροιμία φησί.⁴²

Ahogy most áll a helyzet, hangyák vagy tevék, amint a közmondás tartja.

Lukianosz tehát egy közmondást idéz Kronosznak, hogy tudniillik a világ végletekből áll, és abban a kontextusban, amelybe belehelyezi ezt a közmondást, a teve jelöli a gazdagokat, a hangya pedig a szegényeket.

Zárógondolatok

Összegzésképpen elmondható, hogy a tű fokán áthaladó vagy átbújtatott teve képe elsősorban stílusalakzatként kezelendő. E stílusalakzat egyik eleme a nagyon kis méretű helyet jelölő „tű foka”, a másik elem pedig ennek

⁴² Kilburn, K. (ed.): *Lucian with an English Translation*. Volume VI. William Heinemann Ltd. – Harvard University Press, London – Cambridge, Massachusetts 1959, 116.

az ellentéte. Ez a legtöbb evangéliumi szövegtenű szerint teve, azonban már az 5. században (de az is lehet, hogy korábban) megjelent az az értelmezés, hogy ebben a stílusalakzatban nem tevéről, hanem kötélről van szó. Ezzel párhuzamosan azt is megfigyelhetjük, hogy a Babilóni Talmudban megörzött hagyományok szerint a 2. század zsidósága számára ismerős volt a tú fokán átbújó elefánt képe, és az sem kizárt, hogy a motívum gyökerei jóval korábbra nyúlnak vissza.

Akár tevéről, akár elefántról, akár kötélről legyen szó az eredeti szóképben, egy dolog biztos: e stílusalakzat által Jézus az ember tehetetlenségét és erőforráshiányát akarja szembeállítani Isten mindenhatóságával és erőforrásainak végtelen tárházával. Ezért amikor a tanítványok megdöbbenve kérdezik tőle: „Akkor kicsoda üdvözülhet?” (Mt 19,25; Mk 10,26; Lk 18,26), ő a következőképpen válaszolt: „Embereknek ez lehetetlen, de Istennek minden lehetséges” (Mt 19,26; „Az embereknek lehetetlen, de Istennek nem, mert Istennek minden lehetséges” Mk 10,27; „Ami lehetetlen az embereknek, az Istennek lehetséges.” Lk 18,27).

* * *

The Camel and the Eye of the Needle

This paper examines Jesus' challenging statement in the Gospels about the rich entering the Kingdom of God, likened to a camel through a needle's eye. We explore variations in this saying across the Gospels and consider interpretations aided by literary parallels from Greek, Hebrew, and Aramaic sources. These examples highlight the "eye of a needle" as a metaphor for impossibility, contrasted with a large object like a camel or elephant. While the presented examples are post-biblical, the motif's roots may be older. Regardless of the original animal (camel, elephant, or rope), Jesus emphasises God's power compared to human limitations. This explains the disciples' astonishment and Jesus' reply: human limitations exist, but "with God all things are possible" (Matthew 19:26, Mark 10:27, Luke 18:27).

Keywords: eye of a needle, hyperbole, Talmud, Midrash, Sheqel HaQodesh, Mivchar HaPeninim, Lucian of Samosata.